

GRONDSLAG

Gedichten 1964 - 2001

JOS STEEGSTRA

WEL

5

GRONDSLAG

Gedichten 1964-2001

Jos Steegstra

**Poëzie-uitgeverij
WEL**

© Jos Steegstra
p.a. WEL

WELpoëzie 085
1e druk 2001

Omslag naar een schilderij van Han Klinkhamer
Ontwerp omslag: Albert Hagens en Han Klinkhamer
Foto dichter: Bert Bevers

Poëzie-uitgeverij WEL
Postbus 624
4600 AP Bergen op Zoom
Nederland

ISBN: 90 6230 085 5

GRONDSLAG
Jos Steegstra

Voor Magda

*Aras longa,
vita brevis*

*Jos Steegstra
23 - 10 - 2001*

Il faut longtemps pour que resurgisse à la lumière ce qui a été effacé. Des traces subsistent dans des registres et l'on ignore où ils sont cachés et quels gardiens veillent sur eux et si ces gardiens consentiront à vous les montrer. Ou peut-être ont-ils oublié tout simplement que ces registres existaient. Il suffit d'un peu de patience.

Patrick Modiano (Dora Bruder)

INLEIDING

Jos Steegstra is geboren in 1940, in Groningen. Hij verhuisde naar Bergen in Noord-Holland, kwam in Oss in Noord-Brabant terecht en sinds enige tijd is Tholen in Zeeland zijn woonplaats. In vier provincies heeft hij inmiddels gewoond, werd langzaam van het noorden naar het zuiden geschoven, met de snelheid van een zwerfsteen in de late IJstijd. Zestig jaar deed hij over 250 kilometer.

Maar behalve naar het zuiden 'afzakken' deed hij nog meer: hij schreef poëzie, naast al het andere natuurlijk waarmee een mens zich in zijn leven bezighoudt. In 1964 verscheen zijn debuut 'Ongewapend', een kleine, bescheiden dichtbundel, en in 1997 werd 'Indruisen tegen mist' uitgegeven, een mooi vormgegeven boek met gerijpte poëzie. Daartussen liggen 33 jaren, jaren waarin Steegstra met grote gedrevenheid en volharding aan een oeuvre werkte. Wie de gedichten leest die in de loop van de tijd tot stand kwamen, voelt dat het schrijven een noodzaak voor hem was, er viel niet aan te ontkomen. En hij schreef als een ambachtsman, als een timmerman in zijn werkplaats: schaven, schuren, beitelen, weggooien, opnieuw beginnen, af en toe iets voltooiën. Om de gedichten van Steegstra hangt de geur van zweet en aarde en hout. Van wroeten in de grond, hangend uitrusten op de schopsteel en verder graven.

Wat voor poëzie schreef Jos Steegstra? Hoe moeten we zijn gedichten lezen?

Wanneer Hemingway een museum binnenstapte en voor een schilderij ging staan, stelde hij zich de vraag: 'Waarom heeft hij, de schilder, dit schilderij gemaakt? Wat heeft hij proberen vast te leggen?' Dat was volgens hem de snelste manier om in een schilderij door te dringen en de kern ervan te pakken te krijgen. Wie poëzie leest, voegt daar meestal nog een vraag aan toe: 'Hoe heeft de dichter zijn gedicht gemaakt?' Hoe ziet zijn taalgebruik eruit? Waarom wendt hij de taal op die manier aan?

Op deze kordate vragen zullen we een antwoord proberen te vinden.

In zijn eerste jaren als dichter schreef Steegstra conventioneel werk. Dat is een bekend verschijnsel in de kunst: veel kunstenaars, zeker als ze op jeugdige leeftijd hun eerste werk maken, zijn weinig origineel en sluiten bij de traditie aan. De jonge Mondriaan die traditionele landschapjes schilderde, is een voorbeeld. Maar ook

Van Gogh en Picasso begonnen weinig origineel. Uit de eerste gedichten die Steegstra schreef, spreekt een oprecht verlangen het goede te doen, een oprechte ambitie ook om dichter te zijn, maar dat is onvoldoende om er in werkelijkheid ook een te worden. Zijn gedichten zijn nog naïef, de beelden die hij gebruikt, kloppen niet en zijn clichématig. Maar Steegstra ging verder. Het koesteren van een oprechte ambitie is mooi, maar beseffen dat dat maar één stap in een te doorlopen ontwikkeling is, is stap twee. Dat is het verschil tussen een dilettant en een kunstenaar: het inzien van de noodzaak steeds een stap verder te maken. Een kunstenaar stopt niet. Stopt nooit.

Ook Steegstra werkte verder en ontwikkelde zich. In 'Je bent wat korrelig vandaag' dat in 1977 verscheen, begint hij het handwerk onder de knie te krijgen. De gedichten hebben een omlijnd onderwerp en het dichten om het dichten begint over te gaan in het hanteren van een zich bewust gemaakte thematiek. In genoemde bundel komt een gedicht voor dat een programma zal blijken te zijn. Het heet 'De archeoloog' en de eerste regels luiden: *Laagsgewijs/ schilt hij de tijd af/ tot waar schrikachtige hagedissen/ uitsterven/ en mensen worden/ d.w.z. als wij/* en het eindigt met: *d.w.z. als wij/ happend naar leven/ dat langzaam dicht stuift.* Hier wordt het verband tussen een ver verleden en ons eigen heden al duidelijk gelegd. Dat verband zal het hoofdthema worden van Steegstra's poëzie, hij zal er trouw aan blijven en het op allerlei manieren uitwerken. Ook een ander gedicht is onthullend voor zijn latere werk. Zo schrijft hij in het ditmaal niet opgenomen vers 'Foto': *Mijn oom is lang genoeg dood/ om hem in ere te houden:/ zijn portret vergeelt met de tijd/ laat alle ruimte voor speculatie (...)* Pas wie dood is en zich op een afstand van ons ophoudt, wordt voor de dichter Jos Steegstra interessant. Er moet ruimte zijn voor raadsels en geheimen, ruimte om die raadsels te veronderstellen. Levende wezens zijn te kenbaar, misschien zelfs te prozaïsch en banaal. De werkelijkheid van alledag is weerzinwekkend normaal en tastbaar. Je hoeft maar een vraag te stellen en je krijgt antwoord. Wat dood is, zwijgt. En daar begint het leven van de speculant-in-woorden.

We gaan even terug naar de ontwikkeling die Steegstra's poëzie laat zien. In de beginjaren van zijn dichterschap wijdde Steegstra gedichten aan persoonlijke gevoelens en persoonlijke drama's. Hij

schreef over gebroken of brekende relaties, en ook de anekdote kwam aan bod. Later veranderden toon en thematiek. Steegstra ontwikkelde zich tot een sober en streng dichter. Zijn zicht op de onderwerpen waarover zijn poëzie moest gaan, werd helderder. De wereld voorbij de grenzen van het eigen territorium werd betreden, bekeken en onderzocht. De tijd werd een thema, een tijd die toestaat om erin op zoek te gaan als in een landschap, een tijd die zich nauwelijks aan grenzen houdt, zich uitstrekt over millennia.

Niet alleen in thematiek verschillen het vroegere en latere werk van elkaar. Ook het taalgebruik wijzigde zich. De taal van de jonge Steegstra bestaat uit lange zinnen die gehoorzamen aan de grammatica en soms in hun eentje een volledig gedicht vormen. Latere gedichten zijn uit brokstukken, uit fragmenten opgebouwd, zie de bundel 'Alleen het ruisen' uit 1990. Het zijn brokstukken taal die hij gevonden heeft en die hij door samenhang aan te tonen of te suggereren, betekenis geven wil. Zijn werkwijze lijkt daarmee op de archeoloog die overblijfselen van een urn vindt, de scherven bij elkaar legt en zoekt naar naden die verraden of en hoe ze bij elkaar passen.

Dat beeld van archeoloog is vaker gebruikt voor een nadere omschrijving van Steegstra als dichter. Recensent Jace van de Ven typeerde hem ooit als volgt: 'Hij is een soort poëtisch archeoloog, graaft letterlijk onder het oppervlak van alles wat hij tegenkomt: een steen die uit het zand steekt, een dichtgeslagen boek, een verschrompelde vrucht. Hij zoekt naar de binnenkant, het verleden, het onzichtbare.' (Brabants Dagblad, 05-12-1997).

Steegstra bezoekt graag verlaten, ooit bewoonde plekken, en als hij iets van belang opmerkt, bukt hij zich en raapt het op. Wat er in zijn hoofd omgaat op het moment van vinden en kijken, is de kern van zijn poëzie. Wat gaat er dan in dat hoofd om als hij een restant van leven in zijn hand houdt? Wat is zijn emotie? En waar komt die uit voort? Dat zijn telkens de vragen die bij het lezen van zijn poëzie oprijzen. Een recensent gebruikte bij een poging een antwoord te formuleren het woord 'mystiek'.

De dichter zelf zegt er niet teveel over. Hij raapt veel op, maar geeft weinig weg. Hij schrijft zuinig en verzwijgt veel. Hij tart de

lezer een beetje, uit noodzaak, wetend dat wie alles zegt, geen poëzie schrijft. De opgediepte scherven en restanten zwijgen ook. Ze laten iets zien, maar niet veel. De vinder moet het werk doen. Hij moet uitzoeken, vergelijken, duiden voorzover dat kan.

Zoals gezegd: Steegstra laat weinig los, in letterlijke, maar vooral in figuurlijke zin. Ergens zegt hij: 'Schelpen zijn interessant. Je hebt iets van een dier in je hand. Een dier dat er niet meer is. En als je de schelp aan je oor houdt, dan hoor je het ruisen van de zee.' Dat werd hem als kind verteld. En hij luisterde en luisterde. Een enkele keer hoorde hij geruis en dacht dat dat het ruisen van de zee was. Later begreep hij, naar we mogen aannemen, dat dat het ruisen van zijn eigen bloed was, het ruisend vlocien van bloed door zijn eigen aderen. Dat is wat poëzie schrijven is. Ergens aan voelen of ruiken en zeggen dat het die vorm heeft en die geur. Maar het is onze eigen vorm, onze eigen geur. En de vraag is dan: waarom herkent Jos Steegstra zich in fossielen, scherven, restanten van leven en beschaving. Wat zoekt hij daar? Wat is hij er verloren? Wat vindt hij in een scherf van zichzelf terug?

Een enkele keer laat Steegstra, in het dagelijks leven bruisend van energie en joviaal in taalgebruik, maar als dichter streng en zuinig, toch iets los. 'Ik vind dat een spannende tegenstelling. Een enorme historische achtergrond, maar nauwelijks tastbare herinneringen daaraan.' Ergens anders zegt hij: 'Ik ben geen archeoloog, maar de archeologie is wezenlijk bestanddeel van mijn dichtkunst. Voor mij zijn de mensen en dingen die ergens geweest zijn op die plek vaak meer aanwezig dan als ze er in levende lijve nog zijn.' Soms komt het voor dat een archeoloog, en ook lezers van werk als dat van Steegstra zijn archeologen, onverwacht een grote vondst doet. Geeft Steegstra in die laatste zin de kern weer van zijn poëzie? Daar lijkt het op. Ook sommige dichtregels wijzen in die richting. (...) *wat is wegge worpen verraadt/ wie het droeg*, lezen we in het gedicht 'Grondverzet'.

De dichter Eddie Besselsen typeerde Steegstra als volgt: 'Steeds meer, al is het door de dichter misschien niet zo bedoeld, ontpopt hij zich als een orakelend priester, een Keltische druïde die zijn toehoorders in verhullende taal het onzegbare blootlegt.' De al genoemde Jace van de Ven zegt: 'Voor wie er gevoelig voor is,

wordt dat een bijna mystieke ervaring.' Steegstra zelf spreekt in andere termen over zijn werk. Hij heeft het niet over mystiek. 'Het is voor mij een heel nuchter ambacht,' antwoordde hij ooit op de vraag hoe hij zijn gedichten maakt. 'Ik heb geen boodschap. Ik schrijf hoofdzakelijk voor mezelf en vind, samen met een aantal anderen, dat dat best gepubliceerd mag worden.' En ook de kwestie hoe poëzie gelezen moet worden, behandelt hij verrassend simpel. 'Een verkeerde uitleg geven aan een gedicht kan niet. Een dichter kan met zijn werk wel honderd verschillende dingen tegelijk bedoelen.'

Wie magie of mystiek bespeurt in de poëzie die deze bloemlezing bevat, heeft dus gelijk. Wie de tekst letterlijk wil nemen en weinig mystiek ontdekt, heeft ook gelijk. De lezer mag zelf beslissen. De dichter geeft geen uitleg. Hij geeft geen interpretaties. Wie zijn gelijk bij de dichter wil halen, krijgt het meteen. Eigenlijk weet hij het ook niet. Zijn eigen mening is even veel waard als die van de lezer. 'Kunst groeit uit het onderbewuste.' 'U kunt het vergelijken met het regisseren van dromen. Soms vertelt uw eigen onderbewustzijn via een droom wat het wérkelijk van de dingen vindt en hoe u wérkelijk in elkaar zit.' 'Ook als je hersenen het (gedicht, JM) niet volledig in kaart kunnen brengen, komt er uit je dikwijls geknotte bewustzijn een antwoord.'

Steegstra lijkt in uitspraken als de laatste iets over zijn poëzie los te laten. Maar wat hij vertelt, zegt iets over de manier waarop poëzie kan ontstaan, en niets over inhoud en betekenis. De lezer moet het echt zelf uitzoeken.

Een uitgave als deze roept de verleiding op het oeuvre van Jos Steegstra in een breder kader te plaatsen. Evenwel, het is twijfelachtig of een antwoord op vragen als 'Toont het werk van Steegstra verwantschap met het werk van andere dichters?' en 'Bij welke groepering of beweging kan hij ingedeeld worden?' betekenis toevoegt aan de poëzie van deze dichter of tot resultaat heeft dat zijn poëzie makkelijker te begrijpen is. Het is misschien mogelijk aan te tonen dat er in de verte verwantschap bestaat met het werk van H.C. ten Berge en Jacques Hamelink. Deze dichters hebben dezelfde interesse, werken met dezelfde middelen en ook qua vorm en techniek - het schrijven van reeksen - is er misschien verwantschap.

Mogelijk is er ook met Rutger Kopland een verbinding te leggen. Die probeert onder woorden te brengen wat hij bij het zien van een landschap of kledingstuk dat ooit een inmiddels volwassen dochter toebehoorde, voor emotie ondergaat en waarom. Het speelt zich in het onderbewuste af en op alle mogelijke manieren, maar vooral door middel van subtiele omtrekkende bewegingen en veel tasten en twijfelen, probeert hij die emotie te verkennen en in taal over te brengen. Dat doet Steegstra ook. Voorzichtig en zorgvuldig aftasten wat zich genoeg bloot geeft om vanuit het onderbewuste bevoeld en benoemd te worden.

Tot aan de dag van vandaag zien we dat zich de gesignaleerde ontwikkelingen in Steegstra's dichtwerk voortzetten. Zijn poëzie wordt alsmaar kaler en consistent. Verbeten en hartstochtelijk zeeft en zuivert hij zijn thematiek en zijn gedichten bereiken bijna een helderheid en soberheid die we in de signalen van politierapporten tegenkomen. De bundel 'Indruisen tegen mist', verschenen in 1997, is een hoogtepunt in Steegstra's oeuvre. Het laat een uiterst behoedzaam taalgebruik zien en is evenwichtig wat betreft thematiek en bouw.

Eddie Besselsen die enkele jaren geleden een interessante, vooralsnog onuitgegeven analyse maakte van het werk van Steegstra, geeft als centraal idee van Steegstra's werk: 'De werkelijkheid is wat in het verdwijnen overblijft.' Steegstra is 'een achterblijver' die *speurt naar resten/ van mensen en gezonken lading/ vermisten (...)*. Hij probeert 'het leven thuis te brengen', het leven dat is achtergebleven. Daarnaast mogen we Steegstra's werk vooral ook zien als een zelfonderzoek, een vraag naar de eigen plaats in de wereld, een vraag die naarmate de tijd verstrijkt en de kaars van het leven verder opbrandt, nijpender en pijnlijker wordt. *Licht kruipt weg: waar sta ik/ nog vast op de rand van deze/ regelmatige verplaatsing/ van steen en zand (...)* (Uit Plein Zeven, KCB, Bergen 1994). En daartoe leidt uiteindelijk het lezen van deze poëzie, namelijk dat de lezer zich afvraagt waar hij staat, waar op de rand van het zijn en het verdwijnen.

JASPER MIKKERS

I

1964 - 1989

POEZIE

Poëzie is leven
na een ijstijd,
zonder materialen
opnieuw beginnen:
ik begin te heten
en geef namen.

*Waar weet ik liefheb
wil ik heten (N M Min)*

DICHTER

Aan Gerrit Achterberg

De daad van uw woord
gaat verder dan uw vers.

De dood staat voor u open
als een deur naar buiten.

Bloed stuwt zich door
de aders van uw woordbeeld.

De daad van uw woord
is leven over de dood.

GRAFICUS

Voor Herman Stammeshaus

Het sneeuwveld van de wereld
staat onbetreden afgetekend
tegen het ontroerd papier;
licht ketst
tegen het wit van jouw spreken.

Kijkend zie ik
wat ik niet zie –

Door het venster
van jouw tekens
bespringt de stilte
mijn al te schichtig oog.

MANUSCRIPT

Voor John Heijmans

Ik noemde je eens
een taalingenieur
wikkend en wegend
en vooral ijkend
de kracht van het woord
een brug slaand tussen jou en mij
en ik zie dat je horizon
verder reikt en wijkt
dan de kartonnen wand
van een kijkdoos
en dat je stilerend
de wanhoop uit mij
weggomt tot
een lijntekening
op chinees porselein.

TONEELSCHRIJVER

Voor Rob Bognār

Buiten een lichtkring wijst hij
waar leven stukging en doorbreekt,

kruipt in mijn huid; binnen
de magische cirkel ontkomt niemand

aan de pijn van herkenning,
spiegel, onverbiddelijk evenbeeld

van een getekende. Dossier dat ook
een veroordeelde ontketent.

ARCHIEF

Ik moet voeling houden
met mijn eerste blikken
die een stad opbouwden

door bijgebouwen heen
het hoofdkwartier bereiken
de legging van de eerste steen

tot ik in het oudst archief
data zie prijken
in een ongelezen brief
met eerste blik kan kijken.

VERTEKENING

Belaste tijd
die afstand schiep
tot het feit
dat ik verried -

een naam werd beeld
plastiek van dode stof
die geest verheelt
contouren overtrok -

ondeugdelijke berekening
die met de waarheid scheelt
door een vertekening
van feit naar beeld.

OERGEBIED

Mijn woorden ondergaan
de stilte van dit ogenblik
van semantiek ontdaan
tot aan hun eerste snik

niet te vertalen
in een hoorbaar lied
niet te achterhalen
oergebied

overschreven isoglosse
oorverdovend bijgeluid
verbanden worden losser
chaos breekt uit.

ONGESCHREVEN LIED

Luister naar mijn zwijgen
ritselend door deze bladen
luister naar dit ongeschreven lied.

Veel hoopte zich op tussen de regels
ontsprongen zonder monding
ondergronds dichtgeslibd.

Luister naar mijn papierdunne **zwijgen**
het verwaait met de wind
door de bomen.

Hoor mijn stem
aan de boog van je **mond**
aardedonker.

STIGMA

Soms dwarsboomt mij een oude zegswijs
of aangeboren statenbijbeltaal;
dan denk ik aan verstorven grijs
dat opstuift uit een oud verhaal.

WAKEN

Ijsnaalden spitsen mijn oor
geen mens meer
dan onder een schutblad
warmte opgekruld
ook jij lijkt ongeboren
slaapster als ik luister.

NOTITIE I

De nacht staat hulpeloos
te roesten in de morgen;
ogen doven aan de dag.

NOTITIE II

De gebogen lijn
van sneeuwtop naar sneeuwtop
is nergens gerafeld
tot bewoonde horizon.

NOTITIE III

Nu de zon niet meer
buiten mij omgaat,
ben ik onafhankelijk
van de jaargetijden.

IJZEL

De vogels worden beter zichtbaar
in het witte web van deze dag;
geen geheim dat staande blijft
tegen deze immense witheid.

Ik heb nooit geweten
dat wit op wit getekend
de kleurrijke vleugels van de zomer
uit de hengsels zou lichten.

Dit is geen aarde meer
zoals ik mij die in het lover
gedroomd had: dit is onaards.

Dit is het witte schrift
dat ik geschuwd heb
op een wit blad.

VOORLAATSTE DAG

Over deze vlakte
een stolp van kleurloze wolken
als uiterste grens

te incidenteel
zetten bomen zich vast
in de aarde

de wortels van mijn **bestaan**
zijn aangetast
het grondwater
was veel te diep

en nog is er de dreinende wind
dringend tegen mijn kruin

en nog is er het taaie heimwee
naar het water des levens.

SNEEUW

Grijze wenkbrauwen
gefronst langs de wegen –
veel wordt verzwegen.

MISTBANK

De mist heeft ons dichter
op elkaar gedrongen;
onbestemd is de plaats
waarvan wij kwamen
ongekender
wijzelf en het landschap.

LANDSCHAP

Het water in de sloot
doorsnijdt
de volle lengte
van dit lege land
tot waar de dijk
een kruis slaat
tegen het gevroren grijs.

FOTOGRAFIE

In het gele licht
van de donkere kamer
groeit op wit papier
jouw beeld -
één ondeelbaar ogenblik
waarop jij aan helderheid
niet meer kan winnen.

HUMUS

Als jij je staphorster hes
binnen tijdsbereik brengt,

als jij je blik verheft
boven groen van oude bomen,

denk ik dat ik deze herfst
geen dood zal ruiken

maar humus vormen
in halfvergane bladeren

en wakker worden
waar jij de tijd vereeuwigt.

VADERBEELD I

Wijdheid die hem be kroop
tussen kamerwanden

met alleen het heimwee
van een vogelhart;

kracht intornend tegen
polderwinden brak.

Handen die vogels warmden
werden wreed in ademnood.

VADERBEELD II

Hij brak het brood **der elementen**
als een vorst

en rook het hout
in onze kleine haven**plaats**.

VADERBEELD III

Hij dronk de bittere beker
gehoond

en morgen is de stad nog **groter**
nog groter de steen aan **zijn hals**.

VADERBEELD IV

Een harde hand woelt
door mijn haar en boven

blauwe kinderogen in
een veel te oud gezicht.

MUUR

Ik heb nooit gedacht
aan maanlichte nachten
met jou aan mijn hand:

ik heb gewacht
aan de blinde wand
van je bestaan
of er stemmen waren
die ik kon verstaan
of de muur zou breken
door de kracht van je naam.

REGEN

De onwezenlijke pijn
die mijn lach verstilt
nu het voorbij moet zijn
wat even was uitgetild

boven de regen: wij zwegen
en het koeler worden
van je handen lag
tussen de wijdheid en mij.

We liggen nog zij aan zij
maar jij bent al voorbij.

OMA

Een hark trekt strepen:
de kijk op oma gaat verloren
nu voetstappen nauwelijks hoorbaar
de vogels aan het pikken zetten.

HUIS

Dit huis is nog te veel een plek
om alleen maar te wonen,
luistert nog niet nauw genoeg
naar de voetstap die je
niet meer hoeft te zetten
om er te zijn.

MUSEUM

Op deze stille zondag
die niet stil meer is
want elke zondag nam
een stukje stilte,
is elk voorwerp een opstanding
loodzwaar en aards
is elke vriend een nieuw leven
verwonderd als de oude Lazarus.

Ik weet nu het systeem
van zesendertig jaren
als een opgezet dier opgekamd
in de vitrine van mijn jeugd.

Ik loop op mijn tenen
door de dodelijke museumstilte
waar een kind niet mag lachen
niet kan lachen
om de vergeelde suppoost.

NA JAREN

Na jaren sluit de wond,
laat pijn een hunkering,

tekent sterven zich af
op je gezicht, geschonden,

omspant de ronding van heupen
als eierschaal een leegte.

Jij hebt leven gewekt,
maar bent nog niet gestorven.

ACHTERLAND

Vaarwel zeggen
tegen de provinciale bomen
die Wodan overleefden
tegen de steden en dorpen
die ik ontwierp in mijn jeugd
tegen de huizen
die recht zijn van ouderdom
tegen de mensen die
als bidprentjes
aan de wanden staan -

tegen mijzelf
die aan het lijntje
wordt gehouden
door stofwebben
die woont in de stofnesten
van een achterland
dat zich ophoopt.

BRETAGNE EN ROUTE I

Notre Dame de bon secours!
Nevel heeft de valleien gevuld.
Wij golven door het land
op goed geluk –

De stenen zijn hard, hard is de ernst
op het hoekig gezicht
van de kosteres van uw kerk –

Zij proeft haar Frans afgemeten,
weet van een verloren horloge
dat na drie dagen gevonden werd
op het altaar van uw troost.

BRETAGNE EN ROUTE II

De grens tussen land en zee
is het handschrift van eeuwen,
een oeroude gedachte
die meegroeit met de tijd.
Uit de eerste hand
is moeizaam gebeiteld
een orakelend geloof
van steen en zee en wind.

BRETAGNE EN ROUTE III

Verkreukeld papier
ligt een auto met inhoud
aan de kant van de weg –
waar is het knooppunt?

Wij rijden rakelings
langs ons zwijgen,
slaan een zijweg in,
staan stil bij een ruïne.

BRETAGNE EN ROUTE IV

Elke plaats herkrijgt de heilige ernst
van een spelend kind;

in de kieren van de dag
rusten god en duivel
vecht een heilige tegen zeemonsters
smeekt een held om bescherming
sluit Viviane de zanger Merlijn
binnen de magische kring
verrukt en verlamt hem
voor eeuwig.

II

1989 - 1998

POMPEII I

Met open ogen gevonden
een vruchtzoeker voorover
reikend naar oogst.

Tijdens het onderzoek
bij invallende dooi

zijn sporen gevonden
van takkenbossen

met bladeren nog
voor de val.

Geen weet van herkomst.
Geruchten doen de ronde:

een regen as
heeft hem

eeuwen her
verduisterd.

POMPEII II

Laagsgewijs
schilt hij de tijd af
tot waar schrikachtige **hagedissen**
uitsterven
en mensen worden
d.w.z. als wij
compleet met de bedrijvigheid
van hun medeflatbewoners.

Laagsgewijs
scheurt hij kalenderbladen af
tot waar een fantast
scandeert
op de rampen die komen
d.w.z. als wij
happend naar leven
dat langzaam ondersneeuwt.

POMPEII III

Dit zoeken dit vinden
droogt zo gauw dood.
Schamper je verschreven uren (**het verschrevene**),
drink je, schraap je je keel.
Breekt het brak
het zout der aarde.
Daagt een verduistering,
het beroete glas licht op,
keert de zon zich om,
reflecteert het zichtbaar;

bij wijze van vinden zoek je
als het voorbij is (**het voorbije**).

ONTDOOIDE MENS I

Bij afdaling van de top
ontdekken toeristen op donderdag
een met kop en schouders
uit het ijs stekend lijk
de borst op een rotsblok
aan het gelooide achterhoofd
een vuistgrote gapende wond.

Ze maken een foto voor later
prenten de plek in hun hoofd;
een hen passerende wandelaar
melden ze niets van hun vondst.

ONTDOOIDE MENS II

De film terugdraaien om het gebeurde
te ontwarren: eerste stap in sneeuw,
onschuldig veld met hoop op overtocht;
stilte voor de storm op scherp gezet
voor ijzige kou hem de adem afsneed,
een dove droom hem zou bevangen, hij
verblind het hoofd op de rots legde,
verglazend in de eeuwige gletsjer:
wie taalt naar zijn duistere sporen
nu hij zich bij dooiweer vertoont?

ONTDOOIDE MENS III

Met vier sneeuwvrije maanden
is de zomer kort, verraderlijk
onzichtbare spleten in het ijs:
een musicoloog uit Verona bv.,
een zekere Carlo Capsoni, trok
aan het begin van de oorlog
bepakt en bezakt de berg op;
sindsdien niets meer vernomen.

Gegevens lijken te kloppen
in acht genomen de skiclip
in de buurt van het lijk;
maar de opwinding blijft.

ONTDOOIDE MENS IV

Men raapt resten, zoekt het ontbreken;
geen sprokkels aan te vonken met vuursteen,
geen schuilplaats tegen de ijzige wind.
Wie waagt zich bij winter bergopwaarts?
Paniek joeg hem ver boven de boomgrens,
dwong hem strompelend voort tot hij viel.
Geen rouw, geen rituelen, geen wake,
geen plek gemarkeerd voor gedenken:
waarom volg ik hem in zijn spoor
met schaamrood over zo'n dood?

ONTDOOIDE MENS V

Een jarenlange slaap tot de gletsjer
die resten prijsgeeft bij invallende dooi.
Een krantenbericht, een berging,
een simpel kruis op het ijs;
het is all in the game;
sneeuw erover en basta.
Het leven herneemt zich.

Maar men blijft graven
naar een sluitend verhaal,
verder en verder spit men,
in het geheugen naar feiten.

ONTDOOIDE MENS VI

Men tast naar een kern van tijd in
de langzaam verglijdende gletsjer,
ontroerender dan sneeuw
rumoeriger dan de stilte:
stenen kling aan houten heft, bijl
in leeromwonden steel, klimstok,
buidel met allang gedoofd vuur,
resten gelooid vel over been;
wie staat oog in oog met leven
als daarin de dood is verzwegen?

GESCHIEDENIS

Waar sporen van vergeten aanwezigheid
zich aftekenen op eens betreden paden,

waar nagelaten signalen van handeling
tevoorschijn brokkelen uit grondlagen,

wordt het diepste geheugen gewekt,
staan we oog in oog met onszelf.

GRAF

Zoveel hield stand
van de dode;

nog vers in het **geheugen**
geuren bloemkransen,
wapperen linten
stuiptrekkend –

schendt men het **graf**,
sluipt verdwijnen **binnen**.

HABUBA KABIRA I

Houdt men het water tegen, een galgenmaal voor
het verdrinken, neemt de tijd van voorbereiden –
Graaft hij diep in wat wordt toegedekt, wekt verwachtingen,
prikkelst nieuwsgierigheid voor alles wat dichtslibt.

HABUBA KABIRA II

Dienden deze vergruisde resten bedoeïenen tot weiland,
wezenlijk onberoerd, alleen voor herstelwerkzaamheden,
tot hij stuitte op huisraad en ingreep op erosie
zoals eens de toren van Babel viel.

HABUBA KABIRA III

Zoekt men vrede met de aardwroeter die dwarsligger
die stroom aan de ketting wil leggen en de tijd rekt
tot water de stuw overstijgt
zoals eens zand dit land onderstoof.

DARTMOOR I

Schoven schotsen over de vlakke toen
op de ondiepe koudewoestijn mos smolt,
de ijsbijl afketste tegen de diep-
gevroren opeenhoping aan de aardkorst,
smolten holtes onder de gletsjer de roest-
groene toendra stijf tegen wat rest.

DARTMOOR II

Ontdooide ijstijd. Daarna hoogtepunten
van zon en maan, in tekens vastgelegde
stenen tot aan de horizon. Het licht
aan de ketting of het blijven moest ook na
verval van tijd, schragende kaalheid
ruisend aan de toppen van moerasgras.

DARTMOOR III

Kroop bedachtzaam de stoet
over de moor, verwaaide het ergste
buiten grenzen, een overtocht naar
wie weet waar Charon wacht, waterstroom
ononderbroken leeftocht naar dan.

ONDERZOEK

Monster ik de grond
laag voor laag verkleefd:

wie schetst deze ondoorlaatbaarheid
wie dateert deze versteende brokstukken
samengeklonterd waar eens geen droogte was
waar eens een pijlpunt versplinterde tot pijnkreet –

wie wekt deze silhouetten
van wat tussentijds voortijdig tot stilstand kwam?

WEG

De weg moet ondergronds doorgedacht
aan het oog onttrokken voortgaan (of **denkbaar voortgaan**),
zegt men, onder overgroeid land
of je moet ontkennen dat iets bestaat
als het er niet meer is dan alleen
spoorloos gedacht in het hoofd van de boer
die zijn land bezocht eens (das war einmal).

VERHAAL

Waar tijd niets
aan toedoet
of afdoende zou zijn
spookt een sprookje –

Waar een heuvel
nauwlijks graafbaar
een oneffenheid
die slaapt –

Krult het zwaard ritueel,

in onbruik geraakt
of gewoon droom.

GRONDVERZET

Tast men diep in de **aaarde**
verzet de grond
voor het bouwen

laat bedrijvigheid na
te verdwijnen als het stopt

slaat de dorsvloer het kaf
met wat korrels

kleeft aan verhooid gras
stuifmeel genoeg –

wat is weggeworpen **verraadt**
wie het droeg.

OPGRAVING

Schraapt men de aarde tot op het **merg**
en vindt de dingen
hielbijn, oorringen, lijksilhouet

of de dode hier thuishoort raapt men resten
brengt sporen in kaart rond een graf zonder **braak**
delft goud waar het zelden blonk

hout, riet en wilgentenen verkleurden in klei
strandwallen stuiven tegen een stilstaande kuil.

BRANDPLAATS

Waar vuurstenen ketsten, vonken de brand staken
in houtspokkels en verhoogd gras, ook tarwekorrels
nagloeiden en verontachtzaamd verkoolden onder het maaiveld
voren dieper dan de ploeg de blik van de boer laat reiken,
heeft de steenbijn zich opgewoeld en laten vinden tussen
het grondpuin aan de rand van de akker en moest het vermoeden
wel rijzen dat met deze bijn ooit meer ondergronds was geraakt
zoals bv. deze brandplaats geblakerd weleer.

ARMBAND

Het tekent zich af
in de beschoeide resten
tussen oud huisraad

wat niets is dan ver-
siering van niets
op natte klei

zoals een hand soms **uitschiet**
zonder erg in later.

SMIDSE

Wat is geheim
als de smidse nasmeult
kringelende rook
vervluchtigt in lucht

meer dan ooit is het zand
zonder spoor: ik weet
dat ik met eigen ogen
aan tijd kan doen

niet wat blijft
maar wat is
niet de dingen
niet het spelen met vuur

(das war einmal)

ik kruip in een huid
verbind me alsof tijd
het terugkerende moment is
in steeds dezelfde droom.

DATERING

Zolang aan het oog onttrokken
breekt het door

het koren golft
een poel klokt van leven
vogels ritselen op herfstblad

het brokkelt uit aardkluiten

in verkoold hout boort men
vergeten aders aan

alsof het geen eeuwen scheelt.

VITRINE

Waarom die hoop bij het rapen,
de rilling over mijn hand, geraakt
door opgewoelde scherven alsof ik jou
kon delven uit verkleefde grond?

Waarom dat blindelingse graven,
het zoeken op de akkers of het zeker was
dat ik op jou zou stuiten als ik je zocht,
licht uit zwaarte, dag uit nacht?

Ik waste al mijn schatten schoon,
verborg ze in de donkerte van kasten,
verzekerde bewaring voor wat ik liefheb,
gestolde tranen om wat ik niet vond,
beriep ik mij op het diepste weten,
dat niets verloren gaat of het komt weerom.

ORKNEY I

Men liet het al vanouds
links liggen het wazige
oudrode zandgesteente
in gloed van hels licht
onbetreden Ultima Thule
dreigend buiten bereik
vol grillige gestalten
behouwen door het beuken
van een voortdurende zee;
wie gaat over de grens
tussen wenken en wijken?

ORKNEY II

Ik zet voet aan wal
op de zompige grond
verend bij elke stap
boomloos met luwtes
in verstruikte kuilen
landinwaarts schapen
op kortgehouden gras
langs de kust kliffen
luid van zeevogels en
het gehuil van robben,
dit Orkadische steenland.

ORKNEY III

Groen al Groenland eens
zo moet het geweest zijn
vuursteenknollen klonken
toen die steenstapelaars
hun akkers omkaderden en
huizen vergaarden, gedakt
met vers gestoken plaggen
bij het gorgelende geluid
van water tegen de klippen;
toen doden huishielden in
omgreppelde steenkringen.

ORKNEY IV

Walkanten brokkelen af
wat vast leek spoelt weg
geen veld meer waar alles
voor het rapen ligt, keien
verschalkt in opkomend tij
sinds hals over kop huizen
en haarden werden verlaten
ligt hebben en houden uit
ontgraven kamers te kijk
zoals een stenen bijl
in haast vergeten.

ORKNEY V

Overschaduwde de skua stil en
vleugelbreed de moerasvelden
in aanhoudende duikvluchten
op de uiteenstuivende kudde
blatende beesten. Wie overstemt
de grimmige vlaagwind als regen
striemt op het onbeschutte, geen
verhaal zich nog staande houdt
waar de oplaaierende wolkenzon
glans van platgeslagen gras
dempt bij zoveel doodsangst?

ORKNEY VI

En als het licht slinkt
wakkert men vuren aan
turf en verhooid gras
sissen tegen wrakhout
hurkt men rond vlammen
loof van altijd waaien
tempert het praten over
de verdiepte kamers in
opgeworpen heuvelruggen
waar tegen de tijdtrend
een geheim is gehouden.

VOORTIJD

Waar golfrimpels
zich aftekenden in zand

een borstkas naar de zon

waar meanderende stroompjes
alikruiken omspoelden

kamt water wieren zeewaarts

legt een waas van vergeten
tussen opkomen en aflopen.

INUNDATIE

Die eeuwig terugkerende lentes
die geruststellende getijden

toen je het strand afstroopte
voor het onderliep:

waar bleef die hoge toon toen het duin
afbrokkelde met water tot aan de lippen?

Hoe hoger je vluchtte hoe dieper
de stroomversnelling aan je voeten

ongenaakbaar.

DUINKOM

Het woekert voortsmeulend
veenlaag na veenlaag woont het
sniijdt de spade sporen aan
het is er nog in pollen geplet
wuijft het riet de goudgele eenkoorn.

Je noemt het boekt het ijlt het na;
nooit was je zo dicht bij het sprokkelhout
nooit hurkte je neer in de luwte.

Hoor de wind uit zee
in de oorschelp van een duinkom,
in het lege slakkenhuis
riilt helmgras in los zand.

Even ben je er in het opstuiven
en het herneemt zich.

WOELEN

Zoeken tussen kuilen en verhevenheden
naar het spaarzame altijd hetzelfde
je hoort het wel
de oren stijfgedrukt tegen de wind

ligt het er mooi bij en beweegt niet
kruipt licht dwars over
waar schaduw weiden ontgroent

van het warme woelen
stuift elk spoor dicht.

DROOM

Je hunkert naar luwte als maartse vlagen
je winterslaap verstoren zoek je een spoor
onder gesmolten sneeuw of er een terug is
het sluimert nog na

wilgenroosjes bloeien als het hun tijd is
maar je weet dat het komt
strijk je neer in een duinkom
vergeelde foto van een zomers uitstapje

het tekent zich af
dan sneeuwt het dicht.

JUTTEN

Je loopt grauw gebogen
tuurt naar de grond
als een vonder,

je raapt op
overziet in één hand
wat de zee overliet;

jaar na jaar
laat het zich minder vinden
blijft wat je zoekt loos als eens

geen verte breek je open.

STRAND

Hoe de zee wiste
golven zand afschuimden

tot het glad was
een onbetreden grensgebied

en weer uitgevlakt
in onafwendbaar bewegen

als onomstotelijk waar
als onaantastbaar.

HOY

Beweegt het water de stenen
optillen en neerleggen

wacht je tot het klinkt:

zo droom je al van terugkeer
zo golft het in je stilstaan
dat je opschrikt als het zwijgt **hij eb.**

Je legt je neer op het steenbed
schurkt je tot het voegt

anders dan slapen bekruipt het **je rug.**

VLOEDLIJN

Doorwaterd waden, steenslag.
Licht kruipt weg: waar sta ik
nog vast op de rand van deze
verplaatsing van steen en zand,
zolang water voortsliuip
en onderdompeld houdt,
kleuren glanssterkte tonen
van niet voltrokken slijpen?

Hoop wakkert aan tegen de wil
van op- en neergaand getij,

dat ooit het oppervlak zich gladstrijkt
tegen droogte stilaan komt vast te staan.

SPIEGELING

Het licht dat dwaalt
over zee,
een schittering die oplicht
wat er niet is,
een vermoeden dat schemert
door een net
alsof blikkerende vissen
spartelen,
een laatste krachtsinspanning
tegen de dood,
of het schitterend metaal
van kunstaas,
of het oplichtende zilverpapier
tegen de vogels.

NONZA

Waanzinnige stilte als licht langzaam strijkt
over de rug van de zee,

schittering van water
zonder ophef af en aan
steenstrand laat glanzen,

zon zich omkeert in maan
boven een trap van terrassen.

AFGROND

Wat zou je schreeuwen
over deze echoënde kloof?

Wat zou je zoeken
bij deze afbrokkelende rotswand?

Pratend op een toon alsof
er niets aan de hand is, breekt
het bij elkaar stilstaan,

krast pijnlijke stilte, nagelt zich
een feit als dode letter.

GEHEUGEN

Er blijft overal wind
om door de haren te waaien

een geheugen dat af en aan rolt
een oproepbare vertedering
een woeste ledigheid
van gevonden voorwerpen
een gerimpeld papier

een soort drooggevallen zee.

BIESBOSCH I

Als bootjes zonder diepgang
met opgestoken zeilen
samenzwerend passanten groeten,
door deining worden opgetild
in het kielzog van jachten,
kom ik op verhaal
in dat schampende varen
binnen de schaarse ruimte
van mijn sturende hand.

BIESBOSCH II

Over het ontstaan van deze plek
worden verhalen opgedist:
reuzen die ons voorgingen,
heilige bronnen, aardgoden,
bezielde boomstammen, geesten,
in golven verzwolgen dorpen,
het kolken die nacht
toen de wereld verging,
verderging met man en muis.

BIESBOSCH III

Toen overrompeld door vloed
huis en haard werd vermalen
in stroom meegetrokken, klampten
handen zich vast aan wrakhout,
verloor men iedere grond,
werden sporen van eertijdse
bedrijvigheid uitgewist,
hield geen verleden stand
dan in weemoedig heugen.

BIESBOSCH IV

Toen roestgele wallen
en zandbanken droogden
tussen killen en kreken,
biezen, riet, griendhout
vloed overstegen, pakten
hakkers en rietsnijders
hun kans, laptten wiedere
een griendka en staken
leigrippen in slibgrond.

BIESBOSCH V

Toen de driekantige bies
gors en slik vol groeide
tot van getijdenbewegen
ruisend land, deinend
een botergele dotterzee
afstak tegen grauw riet,
spanden jagers strikken,
schepten vissers vangst
uit ongestoorde waterstaat.

BIESBOSCH VI

Toen landmeter en cartograaf
vanuit een hoogte de stand
van land en water maten en
tekenend vastlegden hoe men
“uyt enkel sweten ende poelen
wacker ende met neerstichheijt”
nieuw achterland kon winnen,
markeerde de passer een boog
om hun vliedunne dromen.

BIESBOSCH VII

Gods water over Gods akker -
met de loop van de getijden
bloeiden in poel en moeras
buitendijks voortwoekerend
reuzenlisdodde, zeebies en
wijdvertakte kruipboterbloem
'en waren de leege Landen
anders niet dan wildernissen',
voor men de stroomgaten dichtte.

BIESBOSCH VIII

Nu schrijf ik alsof
het er nooit is geweest,
bedenk ik bewoond gebied
op de kaart, verkavelde
akkers met kortgekante
rietkragen, waar eens
een man zich het hoofd brak
over de lijn die hij schetste
bij wijze van land binnendijks.

WATER

Ondoorgrondelijk duister
welt op en verbindt zich
aan bewegende beelden

een stroom wordt ingebed
binnen verglijdende oevers

bij name te noemen
wat voorbijtrekt
aan wolkenhemels
aan landschappen

en ik daartussen
uit wie het stroomt.

UITZICHT

Je ziet het landschap klaargelegd
voor de volgende zomer
zo stil wacht het op vrolijkheid
die nu haast niets is
in de coulissen –

Toch is er meer dan een vermoeden
nu in de goedgewreven kasten
kleerhangers bengelen
en obers vaardiger sluipen
dan in de stilte valt te leren –

Je moet het ermee doen
zo spreekt het zich zwijgend uit;

kan elk moment het doek opengaan
met uitzicht op hoe het ooit was.

HORIZON

Mat men beter de vloedlijn toen proefondervindelijk
het water steeg tot aan de mond en hoger,

dijkte men het land in tot het tij
lager aanwaste dan de platte horizon,

staken kerk en behuizing de kop op.

MEIMAAND

Geen voorjaar tekent zich af
tegen de verplaatste winter –

Zo gaat het in mei als
de warmte het af laat weten
en nog dagen ijsheiligen
uit de volksmond klinken.

DOOI

Het wintert al zo lang niet
geen insect graaft zich in tegen de kou
geen vogel kwetst zijn snavel aan water –

Je had nog zoveel willen krassen
in het vriesdunne gehemelte
voor de dooi het wist.

VERDRONKEN LAND

Weinig te beschrijven
aan het bijna verdwenen land:

licht druist in tegen mist
geen horizon tekent zich af

een verwaaide kraai fladdert
boven kleumende akkers

grauwe ganzen dringen bijeen
in zompige ploegsporen –

alles ligt braak en snakt
naar winterhard heugen.

SLAKKENGANG

Om van toen maar niet te spreken
lepelt de eierschaal zich leeg

je kunt er van wensen wat je wilt
nooit keert de dag zich om

niet in te halen kruipt de slak
voorbij een eenmalig spoor paelmoer

spoelt regen plekken bloot, klooft
erosie aarde tot op het bot

een houvast zoals eens de diepzee ledig.

MORGENLICHT

Uitgewreven ogen
na een diepe slaap

stortvloed zonlicht
over de verkilde leden

smetteloze rozen
op een kale binnenplaats

mondvol vogelgeluiden
in de verstrooide morgen

niets houdt zich staande
of het valt evenzeer.

HERFSTTIJ

Knappend geluid van platgetreden
eikels toen je ze nog spaarde

toen geen hazelnoot bleef
verpulverd tussen steen op steen

een kromme twijg spinrag gaarde
dauwdoortrokken lichtspel tegen

een lage zon, het onhoudbare
tussen schemer en droom

waar alles stof wordt.

SLACHTMAAND

Geur van reuzel slaat neer
gevleugelde woorden:
waar eens het jaar zich deelde
in voor en na de slacht –

Aandachtig uitbenen
tot niets meer rest
dan een gescherpt mes
van het snijden –

Laat het hakblok na
wat het kerft
wat werd geschraapt.

SCHAATSEN

Een toegevroren vijver
een grijze vlakte
een doorlatend wak –

Wat aan riet bleef
staat dorstig in de zon
pluimt stoffig voort –

Geen schaatser waagt
de geringste beweging
bij het kraken.

GEULDAL I

Men zegt dat het water nooit
gestopt is met stromen en stenen slijpt
tot uit eeuwen afgesloten holtes fossielen
tevoorschijn brokkelen in het gruis aan de oever.

Je denkt aan de boeken die je las over deze plek
waar zoveel aan het licht schijnt te komen als je zoekt.

Je tast met je ogen de ruwtes af en je vindt niets
dat later als talisman thuis een plaats kan krijgen.

Je belandt bij een steenhoop tenslotte
tevreden met wat anderen achterlieten.

GEULDAL II

Als het laat is ga je slapen onder het tentzeil
hoor je de nacht in het gehuil van uilen.

Je hebt niets gevonden bij daglicht
dat aanwezigheid verried
geen braakproppen onder de bomen
geen ogen in een goeddeels gecamoufleerd verendek.

In dichte dennen geen ruïne gezien
met afbrokkelende nissen
geen overgroeide muren op de kaart.

Je dommelt maar wat je woelt maar wat als een muis.

GEULDAL III

Deze stenen plek laat niets uitlekken
lijkt zonder verhaal te zijn schoongespoeld

de ronde keitjes glanzen nog wat en verdrogen
tot niet meer dan een kale plek vergeten

je ziet het kijken en weet niet wat het ziet
je voelt het wel kleven aan je lippen

maar het verzwijgt je.

TUSSEN YDE EN WESTERBORK I

Aan Settela Steinbach († Auschwitz 1 augustus 1944)

Niets kan worden aangezien
voor wat het is:
ondiepe poelen en groene heuvels
vlagend moeraskatoen en riettongen.
Zonken de gaven met het veenmos
droesem van seizoenen
tot deel van de aarde
gelooid moeraslichamen.

TUSSEN YDE EN WESTERBORK II

Een onverwachte kramp van
tot het laatst snakken naar adem
zoals het zich laat aanzien
een dood die trots moest lijken
een uitverkoren ondergang
aan een sprangband met schuifknoop:
ik ken je niet, ik ken niet je naam.

TUSSEN YDE EN WESTERBORK III

Een prop in mijn geheugen
die de bloedbaan stremt,
verlammend trauma, schrikbeeld
dat zich niet verwerken laat;
maakt het uit of
je sterft door een toeval
of ten offer bent gevallen
aan een ritueel diep in de tijd?

TUSSEN YDE EN WESTERBORK IV

Tussen holoceen en holocaust
verlandden de vennen, rot
in bot, leer en wol kwam tot stilstand
laagveen dat zichzelf overgroeide
tot de beugel een zwart hoofd
met rossig haar opdregde;
de verveners waren er niet op bedacht
en niet zo best gehumeurd.

TUSSEN YDE EN WESTERBORK V

Een meisje haar gezicht teruggeven
zodat haar moeder het herkent;
hoe herstelt zich wat voorbij is
tot bestaansrecht in een heden?
Een meisje haar naam teruggeven;
een veel vertoond filmfragment:
een meisje met hoofddoek door een kier
van een veewagon starend in Westerbork.

III

1998 - 2001

HEINRICH SCHLIEMANN

Hij graaft naar de rustende
bij daglicht onthutsende
geruchten uit donkere droom-
streken van een voortijd.

Hij zoekt weerbarstige resten
van een verscherfd bestaan
op de cadans van een mythe,
een lied diep in hemzelf.

Hij leest verhalen over een **man**
die zijn heil zocht op zee
ver van het smeulende Troje,
gelooft Homerus op z'n woord.

Hij wordt bevangen door koorts
in moerassen vol giftige slangen;
kwakende kikkers, krassende uilen
snijden dieper dan hetze en hoon.

Die op goud beluste fanate fantast
kraakt de kluis van een verleden
dieper dan zo'n charlatan kan weten
uit de vaste wetten van de wetenschap.

En hij tooit zijn Sophia Engastromenos
met het collier en diadeem van Priamos
en laat triomferend vanuit Londen weten:
'I continue to be the lion of the season.'

VELDONDERZOEK

Ik breng land in kaart
om na te trekken
of jij er bent geweest
en te bepalen of
deze veldverkenning
leiden moet tot
nader onderzoek;

want eenmaal ondergronds
neem ik het risico
van onomkeerbaarheid:

wie graaft vernietigt
vaak het meest gezochte.

VONDST

Nu de bovenlaag verwijderd is
tast ik in onverstoorde grond,
bedenk je naderbij dan ooit
in lang verdwenen sporen;

wat mij rest is na te gaan
of een besloten vondst
het beeld reconstrueert
van toen de wei nog zomer was

van bloemen overal en jij
de dag omkranste met je lach
en er geen twijfel was
dat het voor altijd was.

WANDELING

Dat glinsterende water
en jij (ik was er ook)

tijlpt een veel te kleine vogel
woorden die al zwijgen
voor het spreken

alleen het beven van lippen
een blik schreeuwend
tegen spaarzaam licht

alleen een moment
eeuwiger
dan loerende herinnering.

ROEP

Nu het opbreekt
het niets zeggen
dat zwijgen lijkt,

geen taal blijft
dan dunne nagalm
van vervlogen lust,

het schrapen ontstemt
wat aan klaarte rest,

geen toon hoog of laag
genoeg te treffen valt,

krast mijn verscherfde stem je naam.

ADEMNOOD

Ontdoe me
van de eeuwige gelofte
elke lentekou
uit de lucht te nemen

en vederlicht
de doorvroren grond
in te kleuren met bloei
van ware doodsverachting
ontdoe me.

AFSCHEID

Haast geen dood
kon mij scheiden van ons;

nog weinig los
van je belendende huid
groef ik mij binnen;

zo open lag je verzonken,
zo vogelvrij aangevlid
droeg je me vederlicht.

OVERGAVE

Ik waak, laat je toe
in de onmetelijke dorheid
van mijn ijstijdse toendra;

torn aan het gewette licht
van de scherpste stilte
kom, zelfsprekend jij;

de dunne draad breekt
bij het minste geringste,
het damocleszwaard
van de oeroudste val;

kom, ontnem het woord,
kom, verricht mij
nu ik jou sprekend opvoer.

TERUGBLIK

Naarmate hij meer wreef
over de gerangschikte fossielen
glimmender dan de appel
voor de eerste juf op school,

voelde zijn voorhoofd klammer,
boog hij zich dieper
over voorbijgevlagen jaren
of er geen heden was.

Nooit was hij zo verknocht
aan al de oude dingen
die hij vergaarde overal
waar hij maar even rustte,
op weg, wist hij veel, naar
waar geen verder bleek.

SLAPELOOS

Een koude nacht. Je weet niet
waarheen je denkspoor leidt
en ook het schaapestellen
sust niet tot rust in slaap:

waar is toch het wachten op?
Of is er iets dat in je wacht,
eerst oplicht in de duisternis,
op geen wijze nog te doven is?

Als ik de pijn voel schrijven
in mijn leeggebleven bed,

als geen donkerte daglicht
in mij verbleken doet,

als ik de diepte induizel
van een bestaan zonder grond.

THUIS

Aardser kan niet:
de terugkeer naar steeds
dezelfde plaatsen,
die eeuwige aantrekkingskracht,
of je ze nu noemt
heilig,
vruchtbaar,
of misschien vanzelfsprekend,
je zoekt er je lust en je leven
en dat is wat anders,
hoewel even wetmatig
als de terugkeer
naar de plaats van het misdrijf.

BRIEF

Voor Pieter de Laat

Die boten die elkaar passeren,
de treurigheid druipt eraf
en de schraalheid ook,
zo schraperig de liefde bedrijven!

Stel je voor: ik sta op het achterdek
en zie nog net dat zij
haar hand opsteekt
terwijl ze door tegenovergesteld varen
steeds meer verte voor mij wordt
en ik, ik begin een gedicht te schrijven:

Roeiend naar eigen verten...

Waarom dan niet gewoon springen
en in de golven ten onder gaan
terwijl ik aan haar denk?

HIER

Het is beter niet met gebogen hoofd
de grond af te zoeken,
de grond om te woelen -

Geloof toch niet
dat iets opgediept wordt
van onschatbare waarde
of het is dood,
spiegelbeeld, afdruk, fossiel, cire perdue.

Bedwing die drang om te zoeken wat in duigen ligt.
Werk liever aarde op als een mol,
graaf vluchtwegen:

zoek je heil boven het grondwater.

KOU

Moedig raak je in de ochtend,
raak je in de ochtendkoude sterbloemen aan
schraap je aan glas binnen oogkassen
en kijk je uit naar buiten
waar bomen warmer
waar wit zijn oorspronkelijke kleur
waar licht openbreekt als een okkernoot
kraak je het vliedsdunne schild om de ochtend
ril je na in een huid van onvoltooide tegenwoordigheid
raak je de moed
ja raak je de ochtend kwijt.

ASCESE

Een huis bouwen
een stulp over dit al
dat zich niet vangen laat
in de terugkeer van getijden
alsof het altijd eb is;

een listige constructie
van meer dan leem en vlechtwerk
die het oor zonder geluid laat,

ongestoord geluk zonder teken
van buiten, een afweer tegen
vergankelijke toegankelijkheid.

ALESMES I

Voor Magda van der Ster

Men kijkt, ziet het nog vallen
in de laatste vlaag wind;

nu is het harken geblazen,
trachten rokend te houden,

wat doods samengeklonterd
uren vecht tegen vocht

tot niets meer dan aas
uit as voor de akkers.

ALESMES II

Zo ontzuurt men de aarde
van het onverteerbare blad,

denkt aan nawinters weer
wanneer het zal dagen;

kaalte groen oplaait tegen
duister takkenhout,

het weer kwinkeleert
boven elk opkijkend hoofd.

ALESMES III

Niets meer te melden dan dit:
vogels zullen nesten knutselen,

broedsel bijeen leggen
tot koortsig broeien

onder hun behoedzame **verenzit**
waar schalen leeggegeten **breken**.

Er is geen terug.
Zo snel zet zich leven.

VRAAG

Voor Jasper Mikkers

Zou een Etrusk zich verbijten
als ik de oeroude glimlach
op de Hermeskop uit Veii
onheilig geil noem?

Of de dubbele fluit
van de man in Tarquinia's **graven**
niet bezie als rigor mortis
maar gestijfd van leven?

Of geen omfloerste trom hoor
in de vogeltjesgang van meisjes
tussen offerschalen
en rietstengels?

BRON

Voor Han Klinkhamer

Wind en licht, je weet wel:
die een waterspiegel maken
waarin de lucht weerkaatst
helder stil soms en dan weer
versplintert in glinsterende
landschappen zon en maan.

Een diep zicht, je weet wel:
waarin je zwijgend droomt
of weer opnieuw gaat leven
in de ban van onderstromen
nooit hetzelfde maar steeds
gevoed vanuit eenzelfde bron.

RUST

Toen ik vannacht
met de rug tegen de grond
sterren voor het oprapen zag,

dacht ik aan de schittering
van spreeuwen op de berijpte velden
die ik bij dag nog had betreden.

SPIRAAL

Misschien heb ik je ooit
in een metaforische bui
over de herfst geschreven:

dat het nu eenmaal zo gaat
met wisselende seizoenen;

alles trekt voorbij, maar
keert met regelmaat terug,
een eeuwigheid lang.

Dit jaar bemerk ik vooral
dunne plekken in de bomen,
een huiverende doorzichtigheid
in dampend licht, een kaalte,
lege zaaddozen van kastanjes,
het knisperen op dorrend blad
of het slijt en langzaam opraakt.

STERRENGRUIS

In een gitzwarte zee van nacht
de wind rustend tegen boomkruinen
en daartussen schitterend sterrengruis
of het nooit meer donker zou worden.

LUCHT

Aan de wit oplichtende wiekslag
van ganzen passanten herkennen
nog voor men weer opkijkt
naar de lege loodgrijze lucht.

DIJK

Aan de dijk gezet
beneden waterpeil
kijkt men omhoog
naar een strook lucht.

GRAS

Waar men zonlicht ziet
glinsteren in spiegelingen
op wat verborgen blijft
zilvert wind op lang gras.

RIVIER

Boomtoppen borstelen
tegen luchtspiegels
als rivieren buiten
hun oevers treden.

NEVEL

Een nevelscherf
laat het schemeren
waar verwacht werd
dat zon zou schijnen.

LICHT

Schuchter licht, het schuttert wat
tussen volop bloesem al,
tast huiverend langs kale takken
waar nog kou aan kleeft.

BALANS

Het wankel evenwicht
waarin hij zich staande houdt
temidden van oeroude rotsen
die slijten tegen zijn schoenzool.

INZICHT

Een vlinder kust mijn vinger
ik fladder verder
de handen ten hemel
neerwaarts bereik ik het dal.

KRINGLOOP

Aan de megalietenbouwers van Knowth en Newgrange

Dag- en nachtverevening, dood tij.
Adem stukt in de keel of het op is
of omslaat naar een nieuwe lichtval:

niet lukraak werden stenen geplaatst
op het ganzenbord van het jaar dat
als een slang in zijn staart bijt.

Laatste zomernachten eeuw na eeuw
gevierd met zang en dans en vuur;
nu nog als verlitteratuurde cesuur
in een lang verbroken kringloop:

wie denkt er met de bol vol
lentebloemen eind september,
dat alles voorbij kan gaan
in één eindzomernachtdroom?

VISSER

Geen dichter gevonden
die met vissers onder één vlag
uitvaart om vanuit zee
de walkant te bezien.

Geen dichter gevonden
die schubben van zijn handen wist
en zijn spartelende vangst
uitdeelt onder het volk.

ONTDAAN

Een leeggesneeuwde herfst
helderheid van zwarte kraaien
als men duizend doden hoort
te sterven van bijgelovigheid
gaande over Van Gogh akkers
te midden van vogelen des doods
geef mij dan toch dit takkenfiligrain
en deze kragen van afgesneden riet,
die schuchterheid van een beademde kilte.

LANDSCHAP I

Voor Han Klinkhamer

De winter weegt zwaar
nu het lichter wordt.
Nog zwijgt het landschap
dat op ontbotten staat.

Kraakhelder ijs wijkt,
trekt een streep door
de immense vlakheid.
Bomen houden zich in
tot het uit kan breken.

Een geur van ontwaken
dringt binnen mijn droom;
een evergreen steekt
grauwgroen af tegen
mijn verhelderde luchten.

LANDSCHAP II

Boschages, ondoordringbaar
kreupelhout, groeisels
groener in zwart.

Schaamhaar krullend
gekrast op huid,
schemerkracht.

Monnikenwerk
schriftuurlijk geïnt,
grisaille.

Schrijf ik niet
in taal van de dichter,
zwicht zienderogen
naar de letter verblind.

LANDSCHAP III

Wat smeult om te ontvlammen
onder een doorschijnende huid,

wat aan geblindeerd licht wordt ontstoken
in bladerdekken, knisperend van vogelpoten,

wat laag voor laag wordt opengekerfd
tot braamdragende ruimtes,

wat in een roes van herhaling binnensluipt
alsof het er altijd is geweest.

KAARTLEZEN

Voor Magda van der Ster

Waar het groen en heuvelachtig is
moeten ze nu grazen
de rode koeien
met hun kroost
onder het loerend oog
van haviken en adelaars
en 's nachts de stille uilen
cirkelend over het jachtgebied.

Ik leg mijn vinger
op de toppen van de bomen
en maak het ruisen van de wind;

bij derde volle man
zal ik je tegenkomen
op een plek waarover
niet gesproken is,
maar waar het murmelt
uit elke steen,
uit elk gezicht,

de kaarten zijn geschud.

SALUT!

Toen ik mij afkeerde van al dat gedruis
van dichters en andere uitverkorenen

(dichters zijn niet stil
maar zwijgen over wat ik zoek:
een ongepolijste, harde kern
waarmee te leven valt
waarmee te sterven valt
zonder stratego of scrabble),

toen ik met lood in de schoenen
de eenzaamheid zocht

(om mijzelf lief te hebben,
in de leegste kluis
op te sluiten wat ik verloor,
een huis te bouwen
in de beschutte vrijheid
van een ommuurde tuin),

toen ik eindelijk zeker wist
dat ik ver weg moest gaan
om dichtbij jullie te kunnen zijn.

VERANTWOORDING

Grondslag wil een overzicht geven van de beste en meest typerende gedichten die Jos Steegstra in bijna veertig jaar schreef. De opzet van het boek is chronologisch.

De definitieve selectie werd gemaakt door Jos Steegstra en Albert Hagenaars. Zij betrokken niet alle verschenen bundels in hun keuze. Het overzicht van boeken die in deze verantwoording worden genoemd is dus niet compleet.

De eerste afdeling, die de periode 1964 – 1989 bestrijkt, bevat een selectie uit de volgende bundels: *Ongewapend* (1964), *Jij bent wat korrelig vandaag* (1977), *Onrustig dagboek* (1980) en *Heimelijk verbond* (1984).

De tweede afdeling biedt gedichten uit de periode 1989 – 1998. Deze gedichten werden gekozen uit de bundels *Alleen het ruisen* (1990), *Voor de dooi het wist* (1994) en *Indruisen tegen mist* (1997).

In de derde afdeling, 1998 – 2001, staan gedichten die nooit eerder in boekvorm werden gepubliceerd.

Door weglatingen en samenvoegingen, kortom het ontstaan van nieuwe verbanden, kennen de gedichten onderling niet dezelfde volgorde als in de bovengenoemde bundels.

In overleg met de dichter is een aantal gedichten gewijzigd en, in enkele gevallen, van een nieuwe titel voorzien.

INHOUD

<i>Inleiding Jasper Mikkers</i>	5	Ontdooide mens	43
I (1964 - 1989)	11	Geschiedenis	46
Poëzie	12	Graf	46
Dichter	13	Habuba Kabira	47
Graficus	14	Dartmoor	48
Manuscript	15	Onderzoek	49
Toneelschrijver	16	Weg	49
Archief	17	Verhaal	50
Vertekening	18	Grondverzet	51
Oergebied	19	Opgraving	52
Ongeschreven lied	20	Brandplaats	52
Waken	21	Armband	53
Stigma	21	Smidse	54
Notities	22	Datering	55
IJzel	23	Vitrine	56
Voorlaatste dag	24	Orkney	57
Mistbank	25	Voortijd	60
Sneeuw	25	Inundatie	61
Landschap	26	Duinkom	62
Fotografie	27	Woelen	63
Humus	28	Droom	63
Vaderbeeld	29	Jutten	64
Muur	31	Strand	65
Regen	32	Hoy	66
Oma	33	Vloedlijn	67
Huis	33	Spiegeling	68
Museum	34	Nonza	68
Na jaren	35	Afgrond	69
Achterland	36	Geheugen	69
Bretagne en route	37	Biesbosch	70
II (1989 - 1998)	39	Water	74
Pompeii	40	Uitzicht	75
		Horizon	76
		Meimaand	77
		Dooi	78
		Verdronken land	79

Slakkengang	80
Morgenlicht	81
Herfsttij	82
Slachtmaand	83
Schaatsen	83
Geuldal	84
Tussen Yde en Westerbork	87

III (1998 - 2001) 91

Heinrich Schliemann	92
Veldonderzoek	93
Vondst	94
Wandeling	95
Roep	96
Ademnood	97
Afscheid	97
Overgave	98
Terugblik	99
Slapeloos	100
Thuis	101
Brief	102
Hier	103
Kou	104
Ascese	104
Alesmes	105
Vraag	108
Bron	108
Spiraal	109
Rust	109
Sterrengruis	110
Lucht	110
Dijk	110
Gras	111
Rivier	111
Nevel	111

Licht	112
Balans	112
Inzicht	112
Kringloop	113
Visser	114
Ontdaan	114
Landschap	115
Kaartlezen	118
Salut!	119

<i>Verantwoording</i>	121
-----------------------	-----

FONDSLIJST

BERT BEVERS	Geslacht En Bewogen	2 ^e druk
BERT BEVERS	Prachtig Beheersen	
BERT BEVERS	De Nadering	
BERT BEVERS	Afglans (<i>Gedichten 1972-1997</i>)	
CHRETIEN BREUKERS	De Rand Van Het Domein	
FRANS AUGUST BROCATUS	Bittere Rijst	2 ^e druk
FRANS AUGUST BROCATUS	Ruiters In Regenblauw	
FRANS AUGUST BROCATUS	Kroonvuur	
PHIL CAILLIAU	Wedersamenstelling	
JORIS DENOË	Staat Van Medewerking	
BIES VAN EDE	Herinnering Aan Leven	2 ^e druk
BIES VAN EDE	Van Het Front Geen Nieuws	
BIES VAN EDE	Verhinderd Te Ontvangen	
ALBERT HAGENAARS	Stadskoorts	2 ^e druk
ALBERT HAGENAARS	Spertijd	3 ^e druk
ERIK HEYMAN	IJstijd	
MARIJKE VAN HOOFF	Een Huid Van Regen	3 ^e druk
JAN KOSTWINDER	Binnensmonds	
JOHANNA KRUIT	Achter Een Glimlach	3 ^e druk
JOHANNA KRUIT	Hier Is Mijn Eiland	2 ^e druk
JOHANNA KRUIT	De Nacht, Een Watervogel	3 ^e druk
JOHANNA KRUIT	Landgrens (<i>Gedichten 1970-1980</i>)	2 ^e druk
FRANS MINK	Te Water	
FRANK POLLET	Zymose	2 ^e druk
FRANK POLLET	La Strada	
FRANK POLLET	De Weeromstuit	
HARRY SCHALKEN	De Leidsels Van Het Tij	
JOS STEEGSTRA	Grondslag (<i>Gedichten 1964-2001</i>)	
HARRY VAN TIENEN	Dolores Dolores	2 ^e druk
HARRY VAN TIENEN	De Teller Van Mauthausen	
WIM VAN TIL	Sleutelhouder (<i>Gedichten 1979-1999</i>)	
RIEN TIMMERS	Een Speen Van Mager Vlees	
VICTOR VROOMKONING	De Laatste Dingen	
ROGI WIEG	Dagen In Budapest	

BLOEMLEZINGEN

LEVEND EN WEL

Jubileumboek WEL 1973-1983 (geschiedschrijving plus bloemlezing)
SOLDEN – 5 Vlaamse dichters (Daniël Buyle, Guido Buys, Jef Lambrecht,
Geert van Istendael en Roger Rennenberg)

WIE BLIJFT, DIE SCHRJFT

Nederlandse literatuur van allochtone schrijvers uit West-Brabant 2^e druk

ZOOM OP BERGEN – 500 jaar literatuur in Bergen op Zoom

O.a. Erasmus, Lodewijk van Deijssel, A.M. de Jong, Anton van Duinkerken

OVER DE POEZIE VAN JOS STEEGSTRA

U zult uit dit alles begrepen hebben dat uw werk mij interesseert... In U is niet de funeste drang naar (doorgaans goedkope) profanatie...

Hendrik de Vries - in een brief, 1964

Deze bundel van Jos Steegstra (Jij bent wat korrelig vandaag, red.) is zeer mooi van toon en taal, en bovendien zinvol van eigentijdse emoties en problematiek, die men als universeel ervaart omdat ze als waarachtige poëzie tot tijdloze menselijke vragen en verlangens gesublimeerd zijn.

Willem Brandt - Goois Nieuwsblad, 1977

Het is mooi te zien hoe Steegstra gerijpt is, hoe hij sentimentele wendingen meestal weet te vermijden, maar wel emoties oproept in een taal die niet mooi wil zijn, maar verrast.

Remco Ekkers - Poëziekrant, 1991

Wat Steegstra schrijft is letterlijk poëzie van de grond, hij filtert het zand tussen zijn vingers om er het geheim van te kunnen ontdekken, maar het zand geeft zijn geheim niet prijs. Toch neemt Steegstra de onmogelijke taak op zich om uit zijn lezing van de elementen het oergeheim te duiden. De onmogelijkheid daarvan en zijn toch niet aflatend pogen maken zijn poëzie spannend en voor de goeie verstaander heel nabij.

Jace van der Ven - Brabantia, 1994

Daar houdt Steegstra's poëzie zich op, in de lucide sfeer tussen heden en verleden. Hij is er aanwezig en tracht de lezer te verleiden om er ook binnen te treden. Voor wie er gevoelig voor is, wordt dat tot een bijna mystieke ervaring.

Jace van der Ven - Brabants Dagblad, 1997

Jarenlang heeft Jos Steegstra, in een tijd van electronica, met vuurstenen gewerkt om zélf iets te ontsteken. Hij is erin geslaagd, de verzen smeulen in je hoofd als een onderaardse veenbrand.

Wim Zaal - presentatietekst Indruisen tegen mist, 1997

